Şahin, M. (2020). Nikaia sur duvarında aziz tasvirli fresk. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *9*(1), 440-454.

*Uluslararası **T**ürkçe **E**debiyat **K**ültür **E**ğitim Dergisi Sayı: 9/1 2020 s. 440-454, TÜRKİYE*

Araştırma Makalesi

NİKAİA SUR DUVARINDA AZİZ TASVİRLİ FRESK

Mustafa ŞAHİN*

Geliş Tarihi: Eylül, 2019 ***Kabul Tarihi: Ocak, 2020***

Öz

Makalenin konusunu İznik Surları üzerinde yer alan bir kulede 2018 yılında bir gazeteci tarafından tespit edilen fresk oluşturmaktadır. Sadece atın sağrı bölümü korunan betim üzerinde kuyruğu bağlı olan doru bir at yer almaktadır. Çalışmada, detaylı bir tanıtımdan sonra, freskin hangi amaçla ve ne zaman yapıldığı, üzerinde kimi taşıdığı ve hangi amaçla kulede yer almış olabileceği irdelenmektedir.

Freskin bulunduğu pano, kenti çeviren sur duvarlarının güneydoğu köşesindeki kulenin üst katına giden yol üzerinde, nöbetçilerin beklediği mazgal açıklığının bitişiğinde yer almaktadır. İznik surlarında aziz betimlerinin bulunduğu kulelerin olduğu bilinmektedir. Bu durumda yanıt bekleyen soru bizim fresk üzerinde hangi aziz betimlenmiştir?

12. yüzyıldan sonraki bir tarihte yapıldığını düşündüğümüz fresk, askerlerin kullandığı bir gözetleme kulesinde yer alması ve üzerinde kuyruğu bağlanmış doru renkte bir atın resmedilmesinden dolayı Aziz Demetrios'a ait olmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Nikaia, İznik, kule şapel, asker aziz, fresk, ikonografi.

THE FRESCO WITH SAINT DEPICTED ON THE FORTIFICATIONS WALL OF NICAEA

Abstract

The subject of the article is a fresco that was detected by a journalist in 2018 on a tower of the city walls of İznik. Only the horse's rump is preserved of the horse, whose tail is tied, can be selected on the fresco. In this paper, after a detailed introduction of the fresco, the purpose and the date of the fresco will be discussed. Also, who was depicted on the horse, and for what purpose it may have been included in the tower are examined.

The panel with the fresco is located on the road to the upper floor of the tower in the southeast corner of the city walls that surround the city, adjacent to the loophole where the guards were waiting. In this case, the question that awaits an answer, which saint is depicted on our fresco?

The fresco, which we think was made on a date after the 12th century, should belong to Saint Demetrios because a bay horse with a tied tail is depicted.

Keywords: Nicaea, Iznik, tower chapel, military saint, fresco, iconography.

* Prof. Dr.; Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, mustafasahin@uludag.edu.tr.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Bursa ve İlçelerinde sürdürdüğümüz yüzey araştırması kapsamında 2019 yılı araştırmalarına İznik İlçesi'nde devam edilmiştir[1]. Araştırmalar esnasında ziyaret ettiğimiz yerlerden birisi de 6 Eylül 2018 tarihli yerel gazetelere haber olan ve "*freskli burç*" olarak tanımlanan kule yapısı olmuştur[2]. "*İznik'te Tarihi Aydınlatacak Freski Nakkaş Buldu*" başlıklı haberde, İznik sakinlerinden Nakkaş Yalçın Öztürk tarafından ilk defa görüldüğü ve koruma altına alınmadığı için tahrip olduğu iddia edilen bir fresk kalıntısından bahsedilmektedir. Gazete haberine göre; "*korunan resim alanında at üzerinde bir aziz, elinde tuttuğu mızrak ile bir ejderi öldürürken tasvir edilmektedir*". Yine aynı haberde, Öztürk; "*bir bölümü korunan atın renginin beyaz olmamasından dolayı Aziz George olamayacağını, kuyruğunun örgülü ve renginin toprak kırmızısı olmasından dolayı Selanikli Aziz Dimitros olma ihtimalinin güçlü olduğunu*" ileri sürmektedir.

Söz konusu fresk, Yenişehir Kapı ile Lefke Kapı arasında, Yenişehir bağlantı yolundan itibaren sağlam durumda günümüze ulaşmış 16. burçtan sonra köşe yapan büyük ve yuvarlak formlu gözetleme kulesinin iç duvarında yer almaktadır (Resim 1) [3]. Yenişehir Kapı'dan sonra doğu yönde ilerleyen sur duvarı yarıya yakın bölümde kuzeye doğru yaklaşık 45 derecelik bir açı ile dönüş yapmaktadır (Resim 2). Fresk kalıntısı bulunan kule tam bu dönüş noktasını güçlendirmek amacıyla bütün köşeyi kaplayacak şekilde yuvarlak formda inşa edilmiştir (Resim 3). Oldukça iyi durumda korunmuş olan köşe kule iki kat inşa edilmiş ve muhtemelen daha sonraki bir dönemde iç taraftan yarım daire şeklinde bir duvar ile desteklenmiştir (Resim 4). Üst bölümde bulunan kule girişinin çevresinde yer alan yaklaşık kare şeklindeki hatıl boşlukları ikinci katın varlığına işaret etmektedir (Resim 5).

Freskin bulunduğu pano, kenti çeviren sur duvarlarının güneydoğu köşesindeki kulenin üst katına giden yol üzerinde, nöbetçilerin beklediği mazgal açıklığının bitişiğinde yer almaktadır (Resim 6). Fresk kalıntısının bulunduğu panonun korunan yüksekliği 190 cm, genişliği 133 santimetredir. Sadece panonun yer aldığı alanda bulunan duvar, saman ve kireç katkılı bir harç ile yaklaşık 4 cm kalınlığında sıvanmıştır (Resim 7). Korunan yaklaşık 110 cm yüksekliğindeki bölümden anlaşıldığı kadarıyla, resim alanı devetüyü renkli bir boya ile kaplanmış, bordürler bordo renk ile belirlenmiştir. Bordür içerisindeki resim alanın zemininde ise bordo-siyah karışımı bir renk kullanılmıştır (Resim 8).

Gazete haberinden sonra define avcıları tarafından etkili şekilde tahrip edilmiş olan fresk üzerinde sadece bir ata ait kuyruk, sağrı, böğür ve bacakların bulunduğu arka bölüm korunmuştur (Resim 9). Gazete haberlerinde yer alan fotoğraflardan, haber tarihinde freskin daha iyi durumda olduğu ve anlaşıldığı kadarıyla atın gövdesinin kahverengi ve tonları, örülü kuyruğunun ise kahverengi – bordo karışımı bir renk ile boyandığı anlaşılmaktadır (Resim 10-11). Diğer bir ifade ile betimde "doru at veya dorat" olarak isimlendirilen kahverengi bir at yer almaktadır (Küçük, 2009, s. 1837). Belin üzerinde korunan hattan anlaşıldığı kadarıyla atın sırtında eyer bulunmaktadır; koyu kahverengi ile işlenen deri kayışın ana hattı kuyruk sokumun altından geçirilmiş, üzeri bezeli kayış uçları ise atın böğrü üzerinden karna doğru bırakılmıştır.

Nikaia kentini çeviren sur duvarı üzerinde yer alan kuleler ile ilgili ilk bilgi verenlerden birisi 16. yüzyılda İznik'i ziyaret eden Reinhold Lubenau olmuştur (Lubenau, 2012, s. 513-514;

[1] Araştırma izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkür ederim.
[2] https://www.bursasancak.com.tr/bursa/iznik-te-tarihi-aydinlatacak-freski-nakkas-kesfetti-h9346.html (09.08.2019)
[3] GPS koordinatları: 40º 25' 24" K, 29 º 43' 32" D.

Yıldırım, 2013, s. 1778). Lubenau'nun yapmış olduğu gözlemlere göre, üzeri birer çatı ile kapalı olan kulelerin, özellikle yuvarlak olanlarının içi boş olmayıp tamamen duvarla örülüdür ve sadece üst kısmın ortasında bulunan yuvarlak büyük bir direğin etrafında dolaşılabilmektedir. Duvarın içinde silah atmaya yarayan mazgal delikleri bulunmaktadır. 1682 yılında İznik'e gelen Josephus Grelot kulelerde çok geniş odaların yer aldığını (Grelot, 1998, s. 34), 1794 yılında ziyaret eden James Dallaway kulelerin bazılarının içinde odalar ve gizli bölümlerin bulunduğunu (Dallaway, 1797, s. 164-165), 1813-1814 yılları arasında bulunan John Macdonald Kinneir ise iki katlı biçimde inşa edildikleri ve ikinci kat seviyesinde mazgal deliklerinin görüldüğünü söylemektedir (Kinneir, 1818, s. 28). Sur duvarları üzerinde yer alan kuleler ile ilgili en kapsamlı bilgi veren seyyah Charles Texier'dir (Texier, 2002, 158, s. 167-171; Yıldırım, 2013, s. 1788). Texier ayrıca 1834 yılında açılan bir kuleyi detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Böylece kulelerde çok sayıda mazgal deliklerinin olduğunu, kulenin alt katında, makine deposu olarak kullanılan kemerli ve yuvarlak bir mahzenin bulunduğunu, üst kata dışarıdan bir merdiven ile çıkıldığını, burada ufak iki pencereden ışık alan düzayak bir bekçi odasıyla kemerli ve yuvarlak gözetleme yerlerinin yer aldığı, odaların her birinde iki yol ile nöbetçi için bir sedir uzandığını, kulenin dam yüzeyine duvar içinden bir merdivenle çıkıldığını, kulelerin dışarıdan düz olduğu, sivri saçak veya balkon gibi çıkıntıların bulunmadığını öğreniyoruz (Resim 12). Texier'e göre yeni açılan kuleye özellik veren durum bekçi odasının resim ve süslemesidir (Texier, 2002, s. 168-170). Anlatımına göre, resimlerin tuğlaları örten ince sıva üzerine yağlı boya ile yapıldığı, resimlerde başlarının çevresinde yaldızdan hale ve eski dinî ayin elbisesi ile papaz ve azizlerin tasvir edildiğini anlıyoruz. Azizlerin isimleri Bizans tarzında olmak üzere yanlarında yukarıdan aşağıya doğru yazılıdır. Texier'in anlatımlarından bir kulede fresk olduğu anlaşılmakta ve freskin betimi kitabında yer almaktadır (Resim 13). Metnin devamında kır at üzerinde Aziz Georgios'un resmedildiği önemli ölçüde hasar görmüş büyük bir freskten de bahsedilmektedir. İfadesine göre, tavanı, mavi zemin üzerine kırmızı yaldız resimlerle süslü odada yer alan betimde atın bacaklarına mücevherli halkalar çizilmiştir. Ancak tanımı yapılan bu ikinci freske ait herhangi bir gravür bulunmamaktadır. Acaba Texier, bizim tanıtmaya çalıştığımız freski ilk görenlerden birisi midir? Diğer bir ifade ile İznik surlarında birden fazla kulede mi fresk vardır?

Bu konuda yine seyyahların bilgisine başvurmak mümkündür. Polonyalı Simeon, şehrin çevresinde büyük surlar ve müteaddit burçların bulunduğunu ve içlerinin kilisede olduğu gibi, aziz tasvirleri ile süslendiğinden bahsetmekte, girdikleri her kulenin aynı şekilde bezendiğini, ancak resimlerin metruk bir halde olduğunu bildirmektedir (Polonyalı Simeon, 2007, s. 30-34; Yıldırım, 2013, s. 1778). Texier'den yaklaşık 230 yıl kadar önce İznik'i ziyaret etmiş olan Simeon tüm kulelerde bu süslemelerden bahsederken Texier'in yalnızca birinde bunların izlerine rastladığını söylemesi, diğerlerini incelememiş olmasından ziyade diğer örneklerin ortadan kalkması veya freskleri karıştırmış olması ile açıklanabilir. Çünkü bir yandan Simeon Texier'den yıllar önce bunların kötü durumda olduğundan bahsetmekte (Yıldırım, 2013, s. 922), diğer yandan da ayakta duran azizler ile at üzerindeki azizi aynı kule freski gibi tanıtmaya çalışmaktadır. Texier'in anlattıklarından tahribatın o dönemde de devam ettiği anlaşılmaktadır: "Bu kule açılır açılmaz Rumlar grup grup gelerek bu ilginç resimleri bozacak şekilde duvarları yazılarla doldurdular. Bu şekillerin birkaç yıla kadar büsbütün tanınmaz duruma gelmesinden korkulur" (Texier, 2002, s. 187). Texier'in ifadelerinden at betimi bulunan fresk üzerinde kıratı ile Aziz Georgios resmedilmiş olmalıdır. Ancak makalemize konu fresk üzerinde kırat değil "doru at" bulunmaktadır; yani atın rengi beyaz değil, kahverengidir. Bu farklılık İznik surlarında

birden fazla kulede at betimli freskin bulunuyor olabileceğini düşündürmektedir. Diğer bir ifade ile kuleler gözetlemenin yapıldığı güvenlik yapıları olmalarının yanı sıra askerlerin düşmanlara karşı motivasyonlarını artırmaya yardım eden birer ibadet yeri, diğer bir ifade ile şapel görünümü almış olmalıdır.

Bu durumda yanıt bekleyen soru freskimiz üzerinde yer alan aziz kim olabilir? Aziz, din şehidi yani martir olan ya da mükemmel yaşamlarıyla ilahi dünya ile ilişki kurmayı başaran Hristiyanlara verilen dini bir unvandır (Ünal, 2015, s. 97). Bunların arasında bir grup da gerçek yaşamlarında asker olup, çoğunlukla önemli mevkilere gelen ve dinin yasak olmasından dolayı Hristiyan oldukları gerekçesi ile öldürülen asker azizler bulunmaktadır. Asker aziz kültü, toplumda yükselen askeri vasıfların önemi ve aristokrasinin tercihi doğrultusunda 10. yüzyıl sonunda popüler olmaya başlamıştır (Ünal, 2015, s. 124). Bu nedenle Erken Dönem Bizans sanatında zırh ve silahlı asker aziz betimleri oldukça nadir olup Orta Bizans dönemi ile birlikte görsel sanatların tamamında asker kostümlü azizler sayı olarak artmıştır (White, 2013; Ünal, 2015, s. 115 dipnot 56). Asker azizlere, özellikle askerler ve sivil halk, cennetin ve yeryüzünün koruyucusu olarak saygı duymuşlardır (Evans, 1997, s. 157-158; Ünal, 2015, s. 125). Kurbanlar genellikle at üzerinde, zırh ve silahları ile birlikte betimlenmişlerdir (Grotowski, 2010; Walter, 2003). Bizans'ın en önemli asker azizleri olarak Theodoros Stratelates (Theodore Stratelates) ve Theodoros Teron (Theodore Tiron), Demetrios (Demetrius), Georgios (George), Procopius ve Mercurius gösterilmektedir (Walter, 2003).

Aziz Procopius genellikle kırat veya doru at üzerinde resmedilmiştir. Aziz Mercurius'u ise genellikle kara at üzerinde görüyoruz. Her iki azizin ortak özelliği atlarının kuyruklarının bağlanmamış olmasıdır. Bu nedenle bizim freske konu olmaları oldukça zordur. Aziz Demetrios (Resim 14), Georgios (Resim 15) ve Theodoros Stratelates ise (Badamo, 2011, s. 117, 316 Fig. 29) bazen atlarının kuyruklarını bağlamış olarak resmedilmektedirler. Bu nedenle bizim örnek üzerinde yer alan aziz olma olasılıkları bulunmaktadır. At üzerinde yer alan asker azizler arasında olan (Ünal, 2015, s. 115) Aziz Georgios (Badamo, 2011, s. 297 Fig. 5) ve Theodoros Stratelates kırat (Badamo, 2011, s. 117, 316 Fig. 29), Aziz Demetrios ise doru at ya da kara at (Küçük, 2009, 1840) üzerinde betimlenmiştir (Ünal, 2015, s. 122).

Eğer at renginden hareket edersek İznik freski üzerinde resmedilen şahsın Aziz Demetrios olma ihtimali güçlenmektedir. Selanikli olduğuna inanılan Aziz Demetrios, Bizans ikonografisinde askeri kostüm ile birlikte at üzerinde betimlenen asker azizler içerisinde en ünlülerden birisi olup hem halkın hem de şehrin koruyucusudur (Delaney, 1980, s. 175 *vd*. *bk*. Demetrius; Ünal, 2015, s. 115).

Kapadokyalı bir askerin oğlu olduğu kabul edilen Aziz Georgios da Nikaia'da özellikle askerler arasında saygı gören azizler arasında yer almaktadır. Georgios babası gibi asker olmuş ve "comes" unvanına kadar yükselerek Diocletianus'un Nikomedeia'daki koruma alayında yer almıştır (Walter, 2003, s. 111). Diocletianus'un 303 yılında çıkardığı fermanla tüm imparatorlukta Hristiyanlara sistematik zulüm yapılmasını emretmesi üzerine şehit edilenlerden birisi olmuştur (Delaney, 1980, s. 249 *bk*. George). Yürekli bir asker olarak bilinen Aziz Georgios, daha çok cesaret ve düşman saldırılarına karşı koruyucu gücün sembolü olarak saygı görmüştür (Walter, 2003, s. 134; Ünal, 2015, s. 121). En fazla hürmet gören asker azizler arasında yer alan Georgios, İznik İmparatorluğu sikkeleri üzerinde de bulunmaktadır (Ünal, 2015, s. 123).

Asker aziz olmamasına rağmen, hem Nikaia'da saygı gördüğü hem de atının kuyruğunu bağladığı bilinen Aziz Tryphonos'u da burada kısaca irdelemekte fayda vardır. Lapseki'de (Lampsacus) bulunan bir ikon üzerinde Aziz Tryphonos kuyruğu bağlanmış bir doru at üzerinde yer almaktadır (Resim 16). 250 yılında Nikaia'da martir edildiğine inanılan Azizin kültü Anadolu'da yayılmış ve İznik İmparatorluğu'nun hami azizi haline gelmiştir; İznik İmparatoru II. Theodoros Laskaris kadar önemli bir kişi olarak kabul edilerek onuruna övgüler sunulmuştur (Ünal, 2015, s. 137). Aziz Tryphonos her ne kadar at üzerinde betimlenmiş olsa da asker azizler gibi zırh ve silah ile değil de genellikle yukarı doğru kaldırdığı elinde bir kuş (şahin/doğan) tutar şekilde betimlenmiştir. Para kabul etmeyen şifacılardan birisi olarak kabul edilen Aziz, özellikle mahsullerin haşerelere karşı korunması için saygı görmüştür.

Texier'in anlatımlarından konumuzu oluşturan freski görmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kıratın detaylı tanıtımı bizim fresk üzerinde sadece arka bölümü korunan doru atın orijinalde nasıl olabileceğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Texier'in gördüğü freskte, Aziz Georgios sağrısında mücevherli eğer kayışları ile süslenmiş kıratı üzerinde elinde tuttuğu mızrağı ile bir ejderi öldürmektedir (Texier, 2002, s. 168-170). Bu tanımdan hareket ederek bizim fresk üzerinde betimlenen doru atın sağrısında yer alan deri kayışın da mücevherlerle süslendiğini iddia etmek hatalı olmayacaktır. Bunun dışında korunan bölümde olası atın üzerindeki şahsa ait kişisel bir obje veya atın çevresinde başka bir canlının olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Bu nedenle makalemize konu fresk üzerinde oturan azizin kimliğini açık bir şekilde belirlemek zordur. Ancak, kuyruğu bağlanmış bir at üzerinde oturan ve Nikaia'nın koruyucuları olarak saygı gören ünlü azizler olarak Aziz Demetrios, Georgios ve Tryphonos diğerlerine göre bir adım daha ön plana çıkmaktadır. Gazete haberinde Öztürk de bu detaya dikkat çekmiş ve beyaz renkli olmasından hareketle at üzerindeki azizin Georgios olamayacağını, kuyruğu örgülü doru attan dolayı Selanikli Aziz Demetrios olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu öne sürmüştür. Biz bir diğer alternatif olarak, Aziz Tryphonos'un da at üzerindeki aziz olarak göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünüyoruz.

Bizans İmparatorluğu'nun parçalanma ve çöküş döneminin başlangıcı olarak 11. yüzyılın sonu ve 12. yüzyıl başları düşünülmektedir (Ünal, 2015, s. 101). Bizans ordusunun 1071'de Malazgirt ve 1176 yılında Miryakefalon'da bozguna uğratılması, yine 1071 yılında İtalya'nın güneyinin Normanlar tarafından fethedilmesi, Normanların Thessaloniki'yi (Selanik) 1185 yılında ele geçirmeleri, 11. yüzyılda şiddetli Peçenek saldırıları ve 1180'lerdeki Bulgar isyanları gibi olaylar, Asker Azizlere olan saygı ve ihtiyacı artırmış olmalıdır. Özellikle 1071'de Malazgirt Ovasında Bizans ordusunun Türkler tarafından bozguna uğratılması Bizans halkı üzerinde büyük bir korkuya neden olmuştur. Muhtemelen bu olaydan sonra, askerleri ve halkı Türklere veya düşman askerlere karşı koruduğuna inanılan azizlerin atlarının kuyruklarını Türkler gibi bağlamasına ve böylece Bizans Sanatında yeni bir atkuyruğu bağlama tipinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bilindiği gibi, Sultan Alparslan, taarruzdan önce askerlerine atlarının kuyruklarının bağlanması emrini vermiştir. Nitekim atların kuyruklarını bağlamak Türklere özgü bir gelenektir (Resim 17)[4]. Freskin Yenişehir Kapı ve Lefke Kapı arasındaki kule de olması, azizin,

[4] At, hem konargöçer hem de yerleşik Türk kültür ve uygarlık tarihi içinde çok önemli bir yere sahip olup, eski Türk boy ve toplulukları arasında hem içinde yaşanılan dünyanın hem de öteki dünyanın gizemli binek hayvanları olarak kabul edilirler (Mert, 2007, 303; Alyılmaz, 2016, 487). Türkler savaşta binilecek olan atların yetiştirilmelerine ve bakımlarına olağan üstü özen göstermişler, atların kuyruklarını kesmenin uğursuzluk getireceğine inanmışlardır. Bu nedenle atların kuyrukları normal zamanlarda açık bırakılmış; düğün, bayram, tören, yarış ve savaş zamanlarında atın

kenti, halkı ve özellikle de askerleri doğudan gelebilecek Türk akınlarına karşı korumasına yönelik bir mesaj olmalıdır. Böylece halka ve özellikle kenti koruyan askerlere manevi bir güç kazandırılmıştır (Ünal, 2015, s. 116).

Her ne kadar burada betimlenen tasvir bütünüyle günümüze ulaşmasa da freskin askerlerin kullandığı bir kulede mazgala giden yol üzerinde olması ve atın doru renkte betimlenmesi gibi nedenlerle at üzerindeki şahsın, büyük bir olasılıkla, Aziz Demetrios olduğunu düşünmemize neden olmaktadır. Texier'in ifade ettiği gibi, burada da gözetleme amacıyla kullanılan kule, askerler tarafından şapele dönüştürülüp saygı duydukları azizin freski ile süslenerek bir ibadet mekânı hâline getirilmiştir.

Son olarak freskin olası tarihinden de bahsetmek isteriz. Korunan bölümden hareket ederek freski tarihlemek mümkün değildir. Çünkü kiliseleri süsleyen günümüz ressamları gibi Bizanslı sanatçılar da kendinden öncekileri taklit etmişlerdir. Ancak atın kuyruğunun bağlı olması bu konuda bizim için bir terminus post quem olabilir. Azizlerin atlarının kuyruklarının bağlanması çoğunlukla 1071 Malazgirt Savaşı ile ilişkilendirilmektedir. Savaşın Romen Diyojen'in (Romanos V Diogenis) hezimeti ile sona ermesi Bizanslılar arasında büyük bir korkuya neden olmuş, bu olaydan sonra olasılıkla tılsım olur düşüncesi ile Aziz Georgios ve Aziz Demetrios gibi asker azizlerin atlarının kuyrukları bağlanmaya başlanmıştır. Diğer bir ifade ile atkuyruğu bağlanarak düşman askerlerinden, özellikle Türklerden, korunma ikonografisi büyük bir olasılıkla 1071'den sonra ortaya çıkmış olmalıdır. Bu tahmini Texier'in öne sürdüğü 12. yüzyıl önerisi de desteklemektedir (Texier, 2002, s. 168; Yıldırım, 2013, 1788). Her ne kadar at üzerindeki Aziz Georgios'un ejdere karşı kazandığı zafer temasının 9. yüzyıldan itibaren sanata girdiği kabul edilse de 12. yüzyıldan itibaren yaygınlaşması yine freskin en erken 12. yüzyılda yapılmış olabileceğine işaret etmektedir (Kazdhan – Ševčenko, 1991, s. 834-835; Ünal, 2015, 122 dipnot 70).

Yeri gelmişken fresk üzerindeki bilinçli tahribata da dikkatleri çekmek isteriz. Fotoğraflamak için kule ziyaret edildiğinde, freskin gazete haberinde yer alan fotoğraflara göre çok daha kötü bir durumda olduğu görülmüştür. Diğer bir ifade ile defineciler bilinçli bir şekilde freski tahrip etmişlerdir. Bu nedenle gazete haberi freski korumaktan çok, tersi bir etki yaparak definecilerin ilgisini çekmiş ve eserin etkili bir şekilde tahrip edilmesine neden olmuştur (Resim 9). Bu örnek, medyamızın çok daha duyarlı ve dikkatli olması gerektiğini, sırf haber yapmak için yer gösterilerek yapılan yayınların kültür varlıklarımız açısından büyük bir risk teşkil ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Alyılmaz, C. (1996). Köktürk yazıtları ve Köktürk yazıtlarında atlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4, 155-163.

Alyılmaz, C. (2015). *İpek yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri.* Ankara.

Alyılmaz, C. (2016). *"Gobu"stan'ın gizemi ("Kıpçaklar"a giden yol).* Ankara.

yürümesine ve koşmasına engel olmaması için kuyruğunu bağlamışlardır. Türk boy ve topluluklarının atın kuyruğunu bağlama gelenekleri Asyalı pek çok millet ve topluluk tarafından da benimsenmiş ve uygulanmıştır. Son derece eski bir geçmişe sahip olan "at kuyruğunu bağlama geleneği" farklı zamanlarda farklı Türk boy ve toplulukları (Sakalar, Hunlar, Bulgarlar, Kumanlar, Kıpçaklar, Peçenekler, Uzlar, Selçuklular *vb.*) tarafından Anadolu'ya ve Avrupa'nın içlerine kadar taşındığı bilinmektedir (Alyılmaz, 1996, s. 155-163; Alyılmaz, 2016, s. 487-505).

Badamo, H.A. (2011). *Image and Community: representations of military saints in the medieval eastern mediterranean*. Michigan Üniversitesi, Sanat Tarihi, Yayınlanmamış Doktara Tezi, Michigan.

Dallaway, J. (1797). *Constantinople: ancient and modern*. London.

Delaney, J.J. (1980). *Dictionary of saints*. New York.

Evans, H.C. (ed.) (1997). The glory of *Byzantium.* New York.

Farmer, D. (2003). *The Oxford dictionary of saints.* (5th edition), Oxford.

Grelot, J. (1998). *İstanbul seyahatnamesi*. (*çev.* M. Selen), İstanbul.

Grotowski, P. (2010). *Arms and armour of the Warrior saints: Tradition and innovation in Byzantine iconography (843–1261)*. Leiden.

Kazdhan, A. – Ševčenko, N.P. (1991). "George", *The Oxford dictionary of Byzantium 2*. New York.

Küçük, S. (2009). Türk kültüründe donlarına göre atlara verilen adlar ve nişanları. *Turkish Studies, 4*(8), 1830-1855.

Kinneir, J.M. (1818). *Journey through Asia minor, Armenia and Koordistan*. London.

Lubenau, R. (2012). *Reinhold Lubenau seyahatnamesi: Osmanlı ülkesinde, 1587–1588*. (*çev*. T. Noyan), İstanbul.

Mert, O. (2007), Kazak Türkçesi'nde Hayvan adlarıyla kurulan atasözleri. *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 21-23 Mayıs 2007*, Almaata, s. 297-312.

Polonyalı Simeon (2007). *Polonyalı bir seyyahın gözünden 16. asır Türkiye'si*, (*çev.* H. D. Andreasyan), İstanbul.

Ünal, C. (2015). *Bizans sikkelerinde kutsal kişi tasvirleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Texier, Ch. (2002). *Küçük ssya: Coğrafyası, tarihi ve arkeolojisi*, (Cilt 1), (*çev.* A. Suat), Ankara.

Walter, Ch. (2003). *The warrior saints in Byzantine art and tradition*. Oxford.

White, M. (2013). *Military saints in Byzantium and Rus, 900–1200*. Cambridge.

Resim Listesi

Resim 1: En erken tarihli kent planlarından birisi. Foto: Texier 2002, 152-153

Resim 2: Uydu fotoğrafında şehir surları. Foto: Google Earth (erişim tarihi 15.09.2019)

Resim 3: Uydu fotoğrafında şehir surları. Foto: Google Earth (erişim tarihi 15.09.2019)

Resim 4: İçerisimde fresk bulunan kule, genel. Foto: Yazar

Resim 5: İçerisimde fresk bulunan kule, dışardan detay. Foto: Yazar

Resim 6: İçerisimde fresk bulunan kule, iç bölümden detay. Foto: Yazar

Resim 7: Fresk bulunan sıvadan detay. Foto: Yazar

Resim 8: Freskin halihazırdaki görünümü. Foto: Yazar

Resim 9: Tahrip edilen freskten detay. Foto: Yazar

Resim 10: Gazete haberinde yer alan fresk fotosu. Foto: https://www.bursasancak.com.tr/bursa/iznik-te-tarihi-aydinlatacak-freski-nakkas-kesfetti-h9346.html (09.08.2019)

Resim 11: Gazete haberinde yer alan fresk fotosu. Foto: https://www.bursasancak.com.tr/bursa/iznik-te-tarihi-aydinlatacak-freski-nakkas-kesfetti-h9346.html (09.08.2019)

Resim 12: İznik Surlarında yer alan kule şapel. Foto: Texier, 2002, 169.

Resim 13: Kule şapelin içinde bulunan freskten detay. Foto: Texier, 2002, 169.

Resim 14: Aziz Demetrios. Foto: https://www.blessedmart.com/shop/hand-painted-icons/st-demetrios-the-myrrh-streamer/ (erişim tarihi 12.09.2019).

Resim 15: Aziz Georgios. Foto: https://it.m.wikipedia.org/wiki/File:Agios_Georgios_icon.jpg (erişim tarihi 12.09.2019).

Resim 16: Aziz Tryphonos. Foto: https://legacyicons.com/saint-tryphon-icon-s486/ (erişim tarihi 12.09.2019).

Resim 17: Xi'an Tang West Market Müzesinden kuyruğu örülmüş ve bağlanmış şekilde betimlenmiş Uygur Türklerine ait bir at heykelciği: Alyılmaz, 2015, 101.

Extended Abstract

The subject of the article is a fresco that was detected by a journalist in 2018 on a tower of the city walls of İznik. In 2019, we examined the tower in which there's a horse's rump with a tied tail is preserved, by the permission of the Ministry of Culture and Tourism, the General Directorate of Cultural Heritage and Museums.

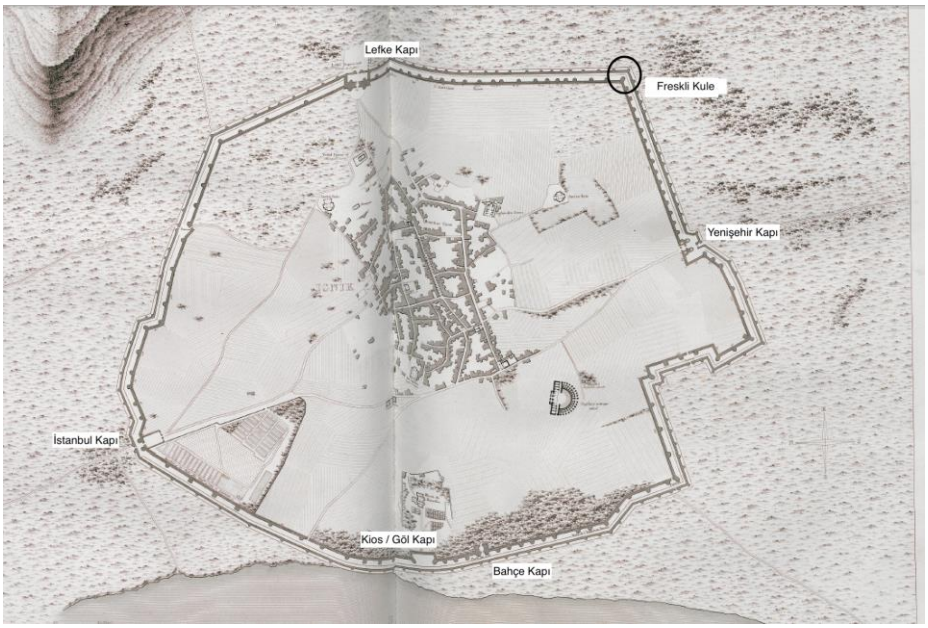
The fresco is located between Yenişehir Gate and Lefke Gate starting from the Yenişehir connection road, on the inner wall, adjacent to the loophole where guards were waiting, on the road leading up to the upper floor of the large and round-shaped watchtower, which has been intact after the 16th bastion that has survived. The preserved height of the panel where the fresco remains is 190 cm, and its width is 133 centimetres. The wall, which exists only in the area where the panel is located, is plastered with a mortar with chaff and lime, approximately 4 cm thick. On the fresco, there is a brown horse named "bay horse or sorrel ". Its body is painted in brown and tones, and its knitted tail is painted with a brown - burgundy colour. There is a leather saddle on the back of the horse, with the straps passing underneath the tail of the horse and the decorated ends of which are left on the abdomen.

There is a belief in Christianity under the name of military saints. The victims were soldiers in their real lives, mostly at important positions, but were killed since Christianity was prohibited. The cult of the soldiers began to become popular at the end of the 10th century in line with the importance of the rising military characteristics in the society and the preference of the aristocracy.

Saints Demetrios, Georgios, and Tryphonos, who are sitting on a horse with a tied tail, who are respected as the protectors of Nikaia. Concerning this, Saints Demetrios, Georgios and Tryphonos are one step ahead of the others because of sitting on the horse with the tied tail. In the Christian faith, Saint Demetrios and Saint Georgios are also among the saints of soldiers depicted on horses. Saint Tryphonos is especially respected as the protector of cereals. Saint Georgios, the son of a Cappadocian soldier, was a soldier like his father and rose to the title of "comes" and took part in the protection regiment of Diocletian in Nikomedeia. He is one of the martyrs after Diocletian's decree in 303. On the other hand, St. Georgios is respected as a symbol of courage and protective power against enemy attacks. Despite not being a soldier saint, Saint Tryphonos, who is known to be recognized in Nikaia and tied his horse's tail, is depicted as holding a bird (falcon/hawk) in his hand, which he usually lifts upwards rather than with armour and weapons.

The end of the 11th century and the beginning of the 12th century are considered as the beginning of the period of disintegration and collapse of the Byzantine Empire. Especially in 1071, the defeat of the Byzantine army by the Turks in the Malazgirt Plain caused a great fear on the Byzantine people, which increased the respect and need for Soldier Saints. Probably this event caused the saints, who were believed to protect soldiers and the public against the Turks or enemy soldiers, to tie the ponytails as talismans as Turks do, and a new type of ponytail binding emerged in the Byzantine Art.

As a result, the fresco, which we think was made at a date after the 12th century, should belong to Saint Demetrios because it is depicted with a bay horse with a tied tail and is located in a watchtower with soldiers.

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

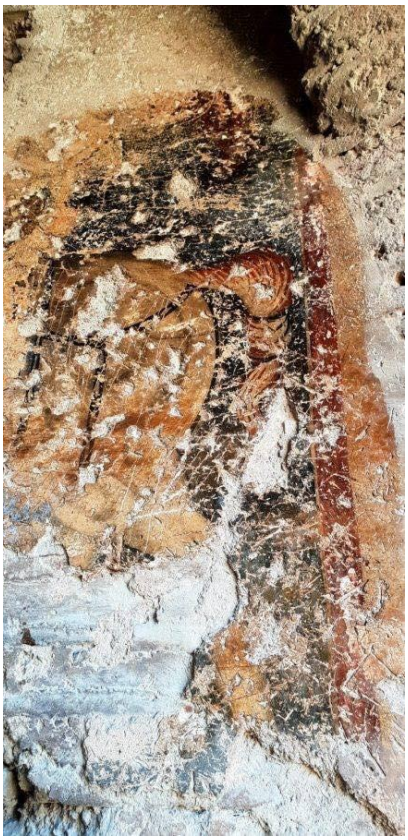
Resim 7

Resim 8

Resim 9

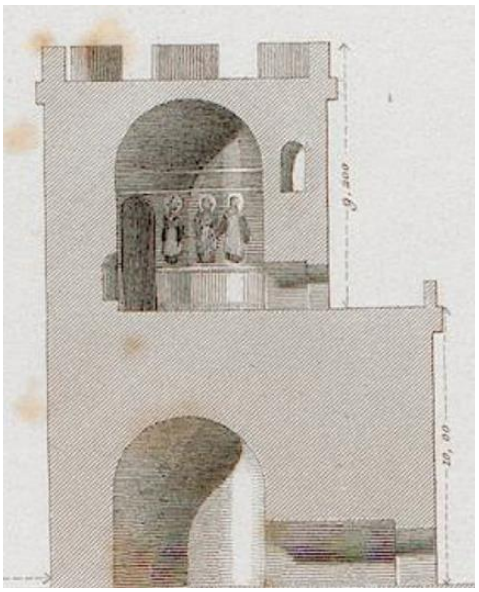
Resim 10

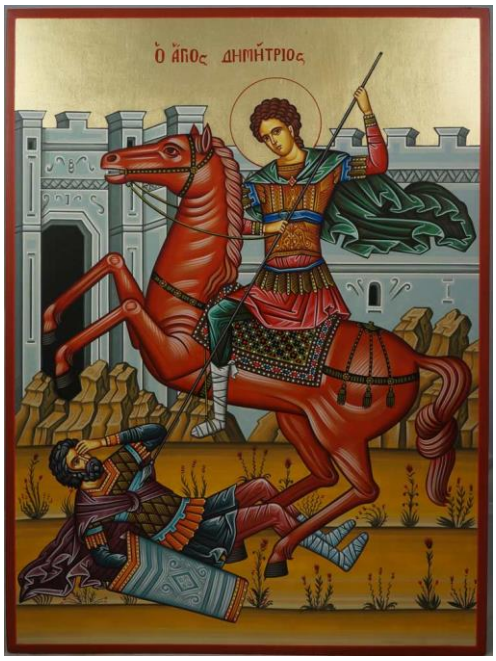
Resim 11

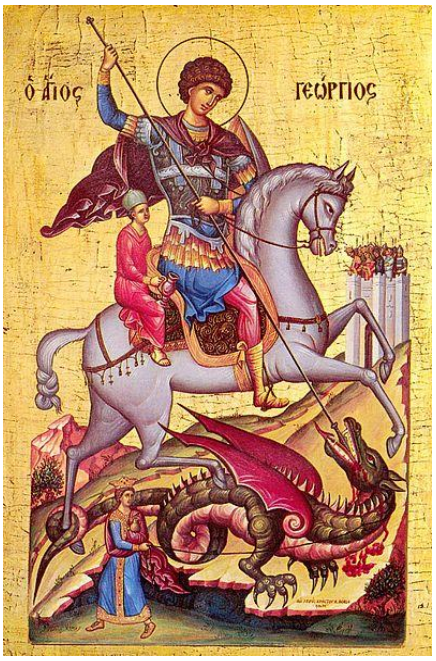
Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17